

יהושע צבי שטרקמן

מזמור הנקם*

א **

יהודה, צפור-הדרור, בכלא!

משהגיע לבדן, בירת-הגליל, חשדו בו כי ברח ממחנה-הסגר, וכשחיפשו בגופו את כתובת-הקעקע גילו כי נמול היה. על כן שלחוהו למחנה עצורים זה המיוחד ליהודים, באחד הכפרים מערבה מברלין.

שבע שנים תמימות רגיל היה יהודה בן-המרחבים לשאוף את אויר-היער, להרגיש את עצמו בלתי-מרוסן, חפשי לשוטט באשר תאוה נפשו. והנה הוטל לתוך כלא, דחוק עם עד עשרות אנשים. מאכלו ניתן לו בצרות-עין: מועט הוא אף משהיה ביער, ופחות טעים ואף פחות מזין. אפילו במים הניתנים לו ניכרת קמצנות. והעבודה, כאשר זקיף קפדן עומד על גבו, והיא נעשית למען אויבו, — אף היא מביאה בכנפיה דכאון.

והגרמנים מתעללים. והוא חסר-אונים מהגן על עצמו ועל אחיו: ולא כל שכן, שאין בכוחו לנקום מהם.

לברוח? אין כל אפשרות: גדר גבוהה; משמר ער וחזק. לעג הגורל: עם שנואי-נפשו נפגש, אך לא כדי להציק להם, כי אם על מנת לסבול מידם.

ולכן לא רק סבל בגופו — גם נפשו נתענתה.

ורק בהשתרר חשיכה על פני כל היה מתחמק מתוך הצריף המחניק, שנשימת עשרות אנשים הרעילה את אוירו; חרש חרש יצא אל פינת-הסתר אשר לו, בצל שיח עבות הסמוך לפתח צריף-משכנו; שם לא היו מרגישים בו הזקפים, ולא שלחו בו את הכדור, כעונש על הימצאו בשעות-הערב מחוץ לכתלי הצריף. וכן היה יושב שם, נועץ את עיניו בשמים החשכים ובנקודות-האור הדולקות בהם. ורחב ללבו בשאפו את אוירו הקר של הלילה, אויר רענן ונקי. הכוכבים המבליחים הסבו את לבבו לחלומות על דברים מופלאים ועל עתידו. ואף בשובו לחדר, ונחרות אחיו הישנים היו מקבילות את פניו, לא אמר נואש. לבו מלא תקוה, על אף הגורל המר האורב ליצורים אלה.

*

העבודה בהתקנת ביצורי-ההגנה ליד הכביש הראשי שהוביל מן המערב לברלין, עבודה קשה היתה — והמוזן היה גרוע. ולא רבים עצרו כוח; יום יום היו מהם כאלה ששבקו חיים לכל חי מאפיסת-כוחות. אך הנה בא היום והעצורים זכו לבטלה, למנוחה מעבודתם המפרכת. נראה, שנגמרה מלאכת הביצורים, או שלא היתה בידי מפקד-המחנה תכנית ברורה של המשך העבודה.

אבל הגרמני החליט למנוע מהם שלווה ממושכת. שעשועים חמד לו המפקד. צבאותיה המנצחים של הברית קרבים והולכים וכן קרובות שנות-הרעב לגרמניה. ועל כן: "אכול ושתו!"

* שלושה פרקים מובאים בזה מתוך הסיפור כולו.
** מתוך פרקים ו"ז, ספר ראשון.

ומי יודע כמה זמן יהיה עליו להינזר מיין ושכר? ערך לו הגרמני משתה, וכטוב לבו ביין זכר את יהודיו.

הוא קרא אליו את אחד מקציניו ושעה ארוכה לחש על אזניו את פקודתו.

יצא מפקד-המחנה מבית-המשמר, המוסווה לכל רחבם של קירותיו כפולי-הקומות, וצעד במתינות לתוך חצר-המחנה, המרוחקת מבית-המשמר כעשרים פסיעות לפאת מערב.

כרסו הקטנה התבלטה מתחת למדיו המצוחצחים. משקפים חסרי אזניות ומסגרות היו דבוקים אל קצה-אפו, ופניו גחכניים. בהילוך-אווים, מתוך נדנדו של שכרון כנראה, התקרב אל ארבע הקבוצות של העצורים, שהיו מחולקות לפי ארבעת צריפי-דירתם ומקובצות בהמישיות בשורות-חזית אחידות. בצד היו מונחים סלילים של חבלים עבים וארוכים.

הוא התייצב מולם, פלבל בעיניו ואמר:

"שמעו נא, יהודים מטונפים! רעיון נפלא עלה במוחי, למה תבזבזו יום שלם על לא דבר? וכי נרפים אתם? לא! אינכם עצלנים! ועל כן תבראו היום דבר חדש — פלא-עולם חדש. מרכבה חיה! זהו הרעיון..."

"כמו שהפיהרר עושה נסיונות מדעיים בבני עמכם, כן אעשה גם אני בכם. הבעיה היא: האם יצליחו גופותיהם של יהודים להיות חומר גלמי למרכבה? אך תיכף נעשה את הנסיון... חה, חה, חה..."

הובאה לו כורסה-נדנדה והוא שקע בה — ובמחשבתו מתוך עצמית-עניו.

היהודים היו המומים לכתחילה. אחר כך הציצו איש ברעהו, במבט האומר דכאון ובושה, ויש גם פחד מוות. קתות רובי-החיילים עוררום. לאטם מילאו היהודים אחרי הוראות נוגשים:

מחציתם, גרי צריפים א' וב' הוטלו פרקדן על הארץ. שורות-שורות הושכבו. מספרם היה שמונים איש, והם שכבו עשרה לרוחב, ושמונה לאורך, כשהחיילים עברו ביניהם וקשרו איש איש מהם לחבריו השוכבים מסביב. וכך נוצר מעין שטיח של גופות חיים. אל ידיהם המושטות של אנשי השורה הראשונה נקשרו חבלים שוני-אורך, וגרי הצריפים ג' וד' כרכום סביב גוּם ויקשרום היטב.

הקצין הצדיע, בקפצו מול כורסתו של המפקד המתנמנם. הלה פקח את עיניו. הקצין הודיע לו כי המרכבה מוכנה. המפקד קרא בקול צרוד, מבלי לקום ממושבו: "יהודים מטונפים! המ... מרכבה נאה אתם. חי נפשי, נראה אם גם הסוסים טובים. דיו! מהרו, סוסים אבירים! עליכם להוביל את המרכבה סביב-החצר... שלוש פעמים! מהרו! ולא — תדעו את טעמם של כדורינג."

מבטנו הידרדר צחוק פרוץ. החיילים ליוו את צחוק מפקדם, אך בהתלהבות פחותה משלו; המשחק שעממם. הם דרכו את רוביהם ויפתחו את הנצרות.

קולות בכי והיאנקות נשמעו מבין היהודים. אך הגופים נמתחו ויוטו קדימה. מתוך מאמץ להזיז את "המרכבה". זעקות פרצו מפיות השוכבים בטורים הראשונים. ידיהם דמו להינתק מגופם. אולם, עד מהרה זוה מרכבת-המעונים.

וכותנתו היתה מקופלת מתחת לראשו. הוא היה אחד „הסוסים” במרכבת־העיניים. חרשת־יהלומים היה זה באנטורפן לפניו, ואוהב היה לספר על רוב עשרו בימים ההם. והוא היה המפר את הדממה:

„מדינת יהודים! איפה? בארץ ישראל? והאם יסכימו לכך האנגלים? האם יסכנו אף במלוא נימא את דרך סואץ להודו? האם יאותו לכך שהמזרח הקרוב יפרח בתרבות מודרנית — ויפרח מיד? תהיה צרת־היהודים מה שתהיה — הגויים רק לעניניהם עיניהם נשואות. מה להם צדק! רק מסווה הוא לתככי מדיניותם. להם נוח יותר שיימחה העם העברי מקרב־הארץ; בעייה אחת פחות... וכי היתה קמה צרת היהודים בממדים עצומים אלמלא אמרו הגויים, לפני המלחמה ובתוכה: רדיפת היהודים — ענין פנימי הוא לגרמניה! ואל לנו להתערב. החוק הבינלאומי תש כוחו כאן. אכן, עם שהנהו חלש, — גט החוק ימנע ממנו את חסותו. רק לאזרחים שווי־ערך בחבר־האומות יש דין ויש משפט. והעם העברי — ענין פנימי הוא לגרמנים. ולפי חוק־גרמניה נגזר דינו למות...”

„אבל אשמים אנחנו,” השיב הרב, „על אשר נשארנו בגולה ולא המרנו את נתיבותנו באזרחות ארצישראלית. אכן, אין חוק בין־לאומי שימנע מן השליטים הגרמנים להתחחס לנויני אשכנז כרצונם...”

„אבל אתה נתין צי־היית,” התפרץ החרשתן לשעבר, „ואני הייתי אזרח בלגיה; — האם גם בנתיני כל ארצות הכיבוש הנאצי מותר היה לגרמנים להתעלל, ולדונם בארבע מיתות? והאם לא יכלו הגויים, לוחמי מלחמת־הצדק, לאיים על גרמניה ביחס דומה לגרמנים שבארצותיהם ולשבויים האריים? ואף למלא אחרי איום זה? האם לא יכלו להפציץ, כפעולת תגמול, את ערי גרמניה וכפריה אף שלא למטרות צבאיות? דם תחת דם! נפש תחת נפש!”

„ואז היה הדבר גורר פעולות תגובה גרמניות; המלחמה היתה נעשית אכזרית יותר; והמוני אזרחים נוספים ממחנה בעלות־הברית היו נופלים חללים...”

„כן, כן! כאן טמון הכלב. למען שלומם הם הרי הם מקריבים אותנו.”

„ומאי חזית דדמא דידך סומק טפי? מדוע מעדיף אתה את דמך על זה שלהם? ואם אתה מעדיף את דמך על דמם של אחרים, — מדוע רוגז אתה על שהם מעדיפים את חייהם על הייך?”

„גם לזה תשובה בפי: הדבר לא היה מגיע עד לידי כך. הגרמנים היו מוותרים לנוכח האזהרה. אלא, משלא התרו בס, ורק מחו בעלמא — הבינו הארים כי אין הקצף גדול כל כך!”

„נה, נניח שכך הוא הדבר. אלא מאי? שמתוך הטרוניות שלך נמצא סעד לרעיון המדינה העברית: כל זמן שדלים וריקים אנחנו מכוח מדיני, צריכים אנו לחכות עד שנדיבילב שבגויים יואילו להשתדל בעדנו וללחום את מלחמתנו. אך הם אינם רוצים ללחום את מלחמתנו. — וגם אנחנו מוחלים להם על „טובם” הרב, ורוצים בכל לבנו לדאוג לעצמנו. אלא מאי? אנו אומרים להם: תנו לנו אפשרות להגן על עצמנו; תנו לנו מדינה!”

דומיה. השתקעו בהרהורים ולא הרגישו את המגותך שבפטומי המלים שלהם במחנה־הסגר, כשכל תנאי־החיים

החצר היתה מכוסה באבני חצץ קטנות, לבנות וחדות, ועד מהרה האדימו האבנים מדמם של היהודים, גם האדמה החומה הוסיפה אדמומית וגון־צבעה הפך כהה יותר. היהודים נאנקו, צווחו מכאב, ואילו הגרמנים לעגו, התמוגגו מנחת.

שרוטים ופצועים בכל יצורי־גם היו האנשים לאחר שהותרו מאסוריהם. עשרים בהם נפחו את נפשם. הקצינים היו נבוכים: המפקד נרדם בשכרונו. האם מותר להם לשלח את היהודים לצריפיהם על דעת עצמם? אבל סוף סוף פסקו לקולא. היהודים צלעו אל חדריהם ויפלו על הרצפה עייפים וסחוט־אונים.

*

יהודה היה מאנשי צריף א', יומיים אחרי העינויים הוכרח לשכב על בטנו, כשגבו כלפי מעלה. עינו נעוצות בקיר הצריף. ומבטיו תלויים בעכבישים שעברו בו לכל ארכו. אבל הרהוריו לא נסבו על ההתעללות בו ובאחיו; נושא זה היה מעגל־קסמים קטנטן, שמחשבתו לא יכלה לחדש בו ולא כלום אחר שהכירה את מציאות הסבל, את הצורך בנקמה ואת אי־האפשרות להגשים אותה. נאלצת היתה, איפוא, לשוב תמיד ולטחון באותו חוג צר של רעיונות, ויהודה הרגיש בסכנת הטריוף שבמחשבה מהירת־מחזוריות של רעיונות; ועל כן היה מפסיק מדי פעם בפעם את הרהוריו במבוך בלתי־נפתר זה ומתפנה להגיגים אחרים.

הפעם רקם בחוטי דמיונו את מסכתו של העתיד, עת יוסר עול־הגרמנים מעליו ומעל אחיו. שקוע היה בעצמו. ופתאום שמע בשכנותו את השם „הרצל”. הוא הפנה את ראשו והיטה את אזניו לעבר הדובר. תמיד התעניין באותו איש־אגדה שאחיו הרבו כל כך להעריצו ורחשו לו יראת־כבוד עמוקה. רצה יהודה לשזור מקטעי־הדברים ששמע על אודותיו במשך שלושת חדשי־שהותו במחנה את דמותו של המנהיג הדגול.

„... הרצל שאל בהקדמתו ל„מדינת היהודים”: האם מיהרתי לקדם פני־זמני? האין עוד יסורי־היהודים גדולים למדי? — אכן, יסורי־היהודים עוד לא היו קשים למדי. צרת־היהודים תפחה ועצמה רק בימינו. כן, רק בימינו הוכשר הדור. ועכשיו תהיה צרת־היהודים למניע רב־איל, שיביא את תקומת מדינת־היהודים, כדברי הרצל: היהודים הרוצים בכך ישיגו את מדינתם!... אך... מי מאתנו יודע אם יזכה להישאר בחיים?... וכמה יהודים נותרו עוד בחיים?... האם יהיה מי־שהוא ככל יהדות אירופה שיוכל לרצות לשוב לחיים מדיניים?... אללי לנו...”

השתררה דממה. יהודה לא העביר את מבטו מן הישיש, צמוק־הפנים ומדובל־הזקן שישב נשען בגופו הארוך בקיר הנאלח והזהום. דבריו באידיש נאמרו לאט לאט ובחוסר־רגש, כדברי מי שמספר אגדה משעממת. רב היה בקרפטורוסיה לפני פרוץ המלחמה, ובאורה נס זכה להישאר בחיים עד אותו יום, על אף טלטולים וגלגולים רבים במחנות שונים. אבל נראה, שהיסורים כיבו בלבו את ניצוץ־האמונה; יאוש וספקנות עטו עתה אל שערי.

דברי הרב נאמרו אל איש כבן ארבעים דל־גוף ושחור־זקן, שהיה סרוח על הרצפה. ערום היה עד לאיזור מתניו,

מציקים להם, והם קרובים אל המוות יותר מאשר לחיים ולבעיותיהם.

אבל הויכוח הזה סיפק תוכן רוחני לחייהם -- ואחרי דומיה קלה המשיך הרב:

"כל שנות המלחמה אנו כלואים במחנות, ומעט מאד אנו יודעים על הנעשה בעולם. ומניין לנו שלא נעשו כל המאמצים להשפיע על הגרמנים? בטוחני באחינו בני-ישראל שבארץ-ישראל, באנגליה ובאמריקה, שלחצו על מדינות הברית שתפעלנה למען אחיהם המושמדים והנענים. והרי גם שמענו על אודות ועידת ברמודה..."

"שלא הביאה בכנפיה כל טובה!" הפסיקו החרשתן. "הזוכר אתה איך לעגו לנו החיילים הנאצים כשננעלה הועידה, שהוכיחה, כי כל העולם מפקיר את דמנו. המוסר הצרפתי מצווה, לא תעמד על דם רעך. -- והם על דמנו עמדו!"

"אולי אתה צודק. מקווה אני שקרוב יום-גאולתנו, ונוכל ללמוד את כל פרטי המלחמה. רק אז, לאור העובדות, נוכל להביע דעה מוחלטת... וי, עצמותי כואבות... נישן נא. ליל מנוחה." השתרע הרב על הקרקע ועצם את עיניו. וגם החרשתן התהפך על צדו ונרדם.

כעבור זמן-מה ישנו הכל שינה עמוקה וריחפו בגן העדן אשר לעמלים ולמעונים. מקהלת נשימות ונחרות מילאה את חלל הצריף.

רק יהודה היה ער, מבעד לחלון-הצריף ראה את השמים המכחילים מאורו של הירח העולה במזרח. הוא התרומם ממקום משכבו. סביבו רבצו גושים שחורים של מעונים, המנסים להשכיח את סבלותיהם בשנתם.

אז קם על רגליו, יצא חרש החוצה והתישב לו בפיתת הסתר אשר לו. השיח הנמוך ורבי-הזמורות היה נובל; קרשים ומוטות מספר נשענו עליו: הם היו צריכים לשמש לתיקונם של בדקיה-צריפים.

לבנה מלאה צפה מעל לגוש העצים, שהיו נטועים במרחק כמה מאות מטרים מזרחה למחנה. היה בו באורה כדי לגלות את הדמויות, אולם הוא לא הספיק כדי לחשוף את צבען; וניגודי האור והצל רפים היו מהבליט את כל פרטי הדמויות הנוראות.

אולם בשמי הלילה השתלט אורה של הלבנה וימשול בממסל רב ואף צבא הכוכבים לקה מאורה של זו, והבהירים שבחילותיו עמדו בודדים, דומים לאי מרי ומרד, המתקוממים כנגד השליט, השואף להדביר תחת רגליו כל חלש ממנו, ולמחות כל תפארת המתדמה להודו שלו.

בדבריו של החרשתן היה משום חידוש לגבי יהודה. האם כל העמים אחראים לסבלם של היהודים בידי הגרמנים? הא כיצד? הלא הם עצמם לא נגעו בהם לרעה; ומה מחייב אותם לשפוך את דמם להגנת זרים?

יהודה היה בן-היער; וביער לא ראה מימיו מסירות נפש למען הזולת. אמנם האם מגיגה על גוריה, או על גוזליה; אך הם אינם זרים לה: חוק-הטבע קשרה אליהם. הלא בשר מבשרה הם ועצם מעצמה.

חלה דיבר על הצדק. אולם יהודה לא הבין כיצד יכול המוסר לכפות את ציוויו על מישהו: -- וכי מהו העונש העלול לבוא על מי שמפר את חוק-המוסר? או, מהו השכר הגדול

שלמענו כדאי לעמוד ולעשות טוב? (הן גם במציאות-אלהים אין יהודה משוכנע).

והחוק הבינלאומי? גם עליו שמע הערב. כן. קיים חוק שכזה. גם בהיסטוריה שנה על אודותיו. אבל מהי משמעותו ומהם סעיפיו? האם מבוסס החוק הבינלאומי על הבטחה הדדית של עמים: עוזר לי -- ואעזור לך? לא. הן עצם המלחמה הריהי הפרת חוזה כזה. אך, הנה עכשיו נזכר: רודולף הסביר לו פעם, כי החוק הזה נועד להפחית את מוראות-המלחמה, וגם למנוע את פריצתה עד כמה שאפשר לעשות זאת.

ומי הוא המוציא לפועל את סעיפיו של החוק הבינלאומי? האומנם היו כל העמים חייבים לענוש את גרמניה על פגעה ביהודים, מחוסרי-הנשק? לא! כמדומה, שהחוק הבינלאומי הוא רק "צו מוסרי" ואין לו כוח ממשי.

ואשר לאשמה: רק הגרמנים היו מפירי ההתחייבות הבינלאומית; ורק הם ראויים להיות שנואים. ושאר העמים -- איה שנאתם כי ילינו עליהם? ולפתע נרעד.

מתוך דממת-הלילה בקע קול רעם במרחקים. אבל השמים היו בהירים. רק גושי ענני-צמר מכסיפים שטו פה ושם ברקיע, והירח בחפוזו ומרוצתו המדומה היה בא לרגעים להסתתר מאחריהם.

לא. לא מידי הטבע התגלגל אותו רעם. נראה שזו היתה הפצצה על אחת הערים הקרובות.

ומשנמוג הד הרעם המופלא -- המשיך יהודה להרהר: ואותו האיש הרצל? מאז נכנס למחנה והכיר את מהות הציונות מתוך שיחות-אחי, הרבה יהודה להרהר בה.

תקומת המדינה העברית הפכה לגבי רוב אחיו ל"אידיאה פיקס", כמו שרעיון-הנקמה התווה בשבילו את מטרות-חיי. הם נואשו מן האפשרות שיהודים יחיו מתוך יחסים מתוקנים עם הגויים שבארצותיהם הם יושבים; ליהודה לא היה יחס ברור אל הגויים; אבל אשר לגרמנים, הוא לא נואש מהם, באשר מעולם לא הספיק להאמין בהם; מילדותו שנאם את יאושם רצו חבריו-למחנה לשאת אתם למכורתם, ולתת לו שם צרי: את שמחת הבנין של מדינה עצמאית; -- יהודה לא היה מסוג המתיאשים המשקיעים עצמם בבנין; מאחר שמצא את דרכו חסומה במשטמה אליו, לא נטה לשביל אחר, לעקוף את האיבה, כי אם העמיד את עצמו במערכה: שנאה תחת שנאה! נקמה! יהודה היה פרימיטיבי מאחיו; חיתיות היתה בו. נשמתו לא ינקה משרשים עמוקים של מסורת וחינוך.

היער נתן לו את חינוכו, ואף עקר מתוכו את החינוך שניתן לו בברמן. חיי היער עיצבו את עולמו, ומובן, כי הציונות היתה לו דבר חדש, רחוק מכל מה שהכיר מימיו, כושג ריק מכל תוכן הניתן להבנתו.

ועוד הוא מהרהר כן והנה נשנו הרעמים. היו מהם שהידדרו במערב במשך רגעים תמימים. מדי פעם בפעם היו הקולות מתבהרים ומתבררים. והנה הסתמן אורם הצהוב של הפגזים הנורים במרחקים! ויהודה התרגש: האם צבאות הברית קרובים כל כך?

בבית-המשמר נשמעו קריאות. החיילים יצאו החוצה אחד אחד ומלוא ציודם עליהם. גם בצריפי העצורים נשמעו לחישות. אך איש לא יצא, מפהד עונש-מוות.

„אנשים! יהודים! קומו! צאו! אתם חפשים! הגרמנים הרגים! הגרמנים ברחו! האנגלים קרובים!“
הוא מיהר לרוץ לצריף־משכנו, צריף א'. על הסף הכריז קצרות את הכרזתו הנרגשת. הנה נתקל בגרמני ההמום. אך הוא לא התבלבל, מיהר ולקח את השמיסר, שאחד החללים השמיט עם נפלו, ניגש אל הגרמני ההמום, כיוון אליו את הכלי ואת כל המחסנית הריק לתוך חזהו. הפגר הזדעזע רגע, ואחר כך חדל!

יהודה האוין, דממת הלילה שבה להיות כשהיתה; הקרב המרוחק במערב נסתים, כפי הנראה.
ובינתיים יצאו העצורים מצריפיהם, התלקטו סביב יהודה. הוא סיפר להם על אודות ציווי של המפקד, על אותו בול־העץ שנשען על השיח כמחכה לתפקידו, ועל חיסולם של יתר הגרמנים. הוא נשם בכבדות ובהתרגשות, ודבריו המקוטעים נסתייעו בתנועות־ידיים נלהבות.
„ווא! הייד!“ צעקו האנשים, אשר קורי השינה נקרעו מעל עיניהם כביד־כשפים. „הייד!“
החרשתן היה הראשון אשר נפל על צוואר יהודה וישקהו, אחריו החרו השאר. ידים רוות וצנומות הרימו את יהודה ויניפוהו באויר.
„שקט! הסכת!“

השתלטה דממה. הפנים קדרו. האזנים נעשו כאפרכסות. נשמע טרטור של אוטומובילים מתקרבים, וצלצל מתכתי קל של שלשלאות טנקים העוברים על הכביש. כעבור רגע חלפו בדהר־מרוץ סוגים שונים של כל־רכב. הגרמנים שיסבו במ אף לא הציצו לעבר המחנה. כל מעיניהם היו: „קדימה!“ — להתרחק מן האויב.
לבסוף שקעו קולות־הנמלים במזרח.
„בורחים!“ ציין אחד האנשים.
„ודאי. הבריטים והאמריקאים יבואו עוד מעט“, אמר חברו.

הם עמדו בדומיה, ואזניהם נטויות מערבה: שקט גמור. ואז התישבו על הארץ במפוזר, תוך צפייה לבאות. הלבנה עמדה בצורה.
„ברוך... שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה!“ בירך הרב בקול דממה דקה שהגיע לאזני הכל.
והכל ענו אחריו — מי במלמול־שפתים ומי בקול־לחש:
„אמן!“

• ב •

והנה הנובר. שקט ברחובות. רק מוכר העתונים רץ וצורה. מה?
„הוצאה מיוחדת! התפוצצויות איומות בברלין והסביבה!“
טעיתם, רבותי, טעיתם. הנובר אינה בסביבת ברלין, ואף לא קלן, ובכל זאת — כליון חרוץ יבואן עוד היום הזה.
חה, חה, חה...
הייד! השמעת, הנובר? זו היתה מגדבורג. היתה מגדבורג — ואיננה עוד. הייד!
ועכשיו מינדן בתור.

* מתוך פרק ד', ספר שני. בשנת 1952: פעולת־הנקם.

החיילים הועמדו בשלושה טורים והמפקד דיבר אליהם:
„חיילים גרמנים! האויב קרוב. צבאנו נסוג. לפי הוראה אלוותית אנו פונים מיד דרומה, להצטרף לצבאותינו שם. אל יאוש. נתעודד ונשיב לאויב מכה ניצחת... היל היטלר!“
„היל היטלר!“ השיבו החיילים במועל־יד.
והמפקד המשיך:

„ארבעת הראשונים שבטור הראשון! עליכם לחסל את היהודים שבכאן. השמיסרים יספיקו לכם לפעולה זו. צאו! נשאיר לכם מכונת אחת. אנו יוצאים מיד לדרך!“
הארבעה יצאו מן השורה, אך ארבעים וששת חיילים התישבו בכל־הרכב המשוויינים ועד מהרה גוע קול מנועיהן של המכונות בקצו־הכביש.
ארבעת הנותרים הורידו את תרמיליהם מעליהם. הצטיידו במחסניות אחדות של כדורים שהוציאו מילקוטיהם. השמיסרים היו נתונים בנרתיקים על חלציהם.

הם נכנסו לחצר. העצורים לא הקימו כל רעש. אולי השתקעו במחשבות על הגאולה הקרובה? הם שמעו בודאי את קולות הגרמנים בהיכנסם למחנה, ושאלת חרדה ניקרה במוחותיהם: „אולי יובילו לפנים־גרמניה?... ואולי...“

את פקדתו של מפקד המחנה לא שמע איש מהם. רק יהודה, שרבץ עדיין מתחת לשתי, שמע את צו־השטן — אזניו חדות היו, אזני חית־יער; גם קיר לא חצץ בינו לבין הגרמנים. צריף א' היה הקרוב ביותר לשער. תליינו הגיע אליו לפני שהגיעו חבריו למקום־פעולתם. הוא החזיק את השמיסר בקתו. אך עוד רגלו ניצבת על סף־הצריף, הלם מוט־עץ עבה וקצר על ראשו.

„עזרה!“ הספיק לנאוק ויפול ארצה. גם את הדק־כליו לא הספיקה אצבעו למצוא. המום שכב.
חבריו נעצרו. האם את קול־הברם שמעה אזנם? או אולי היה זה קול אחד־היהודים?... אם יפול הנשק בידי אחד היהודים, הרי צפוי להם מוות.

„הנס!“ קראו לסירוגין, אך לא נשמעה תשובה.
התקבצו, התיעצו, התחילו להתקרב לאיטם, מאזינים אם אין המוות עורך את חרבו למולם. אך לא נשמעה כל אושה.
„הנס!“ קרא שוב קולו הרם של אחד מהם.
כתשובה בא התקוקו של שמיסר. שלשתם קרסו, מרופי־שרירים. רק אצבעו הגוססת של אחד מהם לחצה בעקשנות על ההדק; מט־כדורים ניתך על גדר־המחנה, אך מיד אולו הכדורים מן המחסנית.

גם יהודה הריק את כל מחסנית־כליו מכדוריה. חרד ורועד ברע, ועיניו מאומצות, צופות אל שלושת הגושים ששכבו ממולו: האם הרג את שלשתם? ההיטיב לקלוע? אם לא — הרי הוא ואחיו אבודים. מלבד לחיצת־ההדק — הרי לא ידע כיצד לטפל בנשק; והכלי שבידו נדם לפתע.
לא. הם לא קמו; אף זע לא זעו. הוא ניגש אליהם לאטו. אולי שמו לו מארב? עליו להיווכח. לא. קלע־כדוריו קדחו חורים בחזיהם ובראשיהם! חורים זעירים, קשים להבחנה. הם היו מתים.

הייד!!! הם חפשים!
הוא רץ אל צריף ב', אשר ממולו נפל הנאצים.
„אוי!“ הפליט אחד העצורים, מבוהל. יהודה צעק גרמנית:

ניצבים סמוכים זה לזה ויוצרים חומה לבנה, גבוהה ועבה, כחומת הריהקרח סביב יבשת הציור הדרומי.

נשתנו סדרי הטבע: מלמטה אל על מתנשאים פתיתי שלג דקיקים ואבקת־מים אורירית. — משולים לצמר־גפן צחור המכסה את מרגלותיהם של עמודי המים, ולמסך־ערפל, שנועד להסוות את ההוד שבגבורה אשר לאשד־ניאגרה הנאדר. פרודות־פרודות זעירות מרחפות ומרצדות סביב סביב למפל, ויוצרות במעוף־טיסתן קוים דמיוניים, המעלים על הדעת קורי־עכביש סבוכים ודקיקים.

מסך־העשן הצחור פרוש על רובה של חומת המים הלבנה; ועל כן קשה היה לו לראות כיצד בועטים עמודי השלג הנופלים במי־המצולה שלרגליהם, ואי אפשר לחזות היאך הם מגעשים אותם, אולם דמיונו תאר לו את עצמתה של הגניפה שבכוחה ליצור גלים כבירים, אשר גם בהתרחקם עודם מתנחשלים ומתאמצים להיתלש מן היאור; — משולים לכפירים גבוהי־קומה, צחורי־רעמה וריוני־מרובה.

ולבו רחש כבוד והדר לניאגרה — תפארת קדומים ועולמים!

אולם, בכל מושל עריץ וכביר הרי יש מתמרדים. ואף הניאגרה חדלת־אונים היא מלהתגבר על האי עטור־הצמחיה המזדקר באמצעיתה ומנתק את חומת־האשד לשנים... היא מתקצפת וזועמת, מסתערת על המתקומם ומתאמצת לסחבה עמה, להפילו לתהום ולהטביעו במצולה, — כגמול על חוצפתו כנגדה. אבל האי אינו נע ואינו זע. מסגיר את יסודו לחיק־אויבתו — וראשו הגאה נטוי אל על.

ויערות עצים רמים, המתנשאים על שפת הזרם מילדותם, הניצבים עדי־תמיד למאמציה הנחשלים של המלכה הזועמת, לועגים לניאגרה המתקצפת, אשר אין בכוחה להדביר את המורד העקשן שהתיצב נגדה והפחית מתהילת עוזה. גבוהים וסבוכים עצים אלה, שינקו ממי־האשד הכבירים ושאפו גם הם להיות כבירים; ועל כן שגשגו מעלה מעלה, בהתחרותם בקצב גידולם עם אחיהם שעל האי הנרעז, היושבים בתוך זרועותיו של הענק ואין מוראו וחיתתו עליהם.

תקופת סתיו עמדה אז בעולם והשעה — שעת־הצהרים. יהודה עמד בשפלה שבשיפולי הניאגרה, התבונן באיתר־הטבע הנאדר — והגה בו.

ומה נפלא משחק הצבעים שבו! קשת מאדימה־מציבה מכהילה־מוריקה על הרקע השלגי הצחור! גם הדלים בשבעת צבעי הקשת מתבלטים בכל יקר־הדר־גונייהם! ובכל אחד מפירווי אבקת־המים המתערבלת משתקף גם כן מעט מהודה של הקשת ענוגת־הצבעים ומשמחת־העינים.

לבו של יהודה נמלא תענוג נפלא. לבו הלם בעוז. דמו התרונן בקרבו וקלח בעורקיו במשנה חיות. הוא נתמלא אונים. לבו דימה להתפקע מרוב האיל שמילאהו. חוזה התרחב בנשמו אל קרבו את האויר מלא־החמצן והלחלוחי.

יהודה טיפס והגיע לרמה. לא בשבילים סלולים העפיל. אבל עד מהרה ניצב על יד פסגתו של האשד. התישב על צוק־סלע מצהיב, שהיה חלקלק־רטוב והתפרץ לתוך השטף על יד מקום־מפל. ממולו היה תקוע האי הנאה, וצמחייתו

הנה הזר. שטוף, נהר ארוך, זרם לעיר־מולדתי! הינשא, וכה תאמר לעפרה של אמי הנרצחת:

„מאת בנך שלוח אני אליך. מאת יהודה... גדול הוא יהודה כעת; עשרים וארבע מלאו לו כבר. זה ארבע־עשרה שנה משוטט הנהו בעולם — בודד ויתום... בנך מסר לי שליחות קטנה אליך. ואלה דבריו:

„אמא, אני נוקם! אמא, אני אוהב אותך! אמא, אני שונא אותם! אמא, הם עינוך ורצחוך; הם גזלו אותך ממני — ואותי ממך; הם הפרידו בינינו לעד... אמא, אני נוקם. אמא! אמא! התזכרי את ילדך מתולתל־השער? את מהמדך, ילד־שעשועיך? את רצית לעשותני לאדם טוב; אמא! רצית שאדע לאהוב כל יצור, שאחבב כל נפש חיה... מה אעשה, אמא, והם רצחו אותך?! אמא, הם הרעו לך, ולי, ולכל יהודי. מה אעשה, אמא, והם עקרו מלבי ביד אכזרית כל ניצן פורח של אהבת־אדם! את, אמא, נטעת וטיפחת, גידלת ושיפרת — והם עקרו ושירשו, רמסו, קיצצו וניקרו כל שארית של כשרון לאהוב את אשר היה בנפשי...

„את מצטערת, אמא? — אמא, אל תצטערי! הרי אני שש, שמח, עליי. הרי לבי שופע עתרת חיים נהדרים, מביאי אושר — לעצמי. אמא, שמחי גם את במשושי, עלוי נא עמי... הנה, היום החיליתי להיפרע מן רוצחך; מן הלאום הגרמני! אמא, היום אמנם לא אבוא לברמן. אולם גם ברמן, עירם של אלה אשר רצחוך במישרין, עתידה להפוך לעיי־חרבות... אמא! היי גאה בבנך, הוא נאמן לך ומסור. הוא אוהבך תמיד. ולעולם ישטום את תולליך... אמא, היי שלוה. ישקוט נא דמך השפוף. היום הזה החיליתי לנקום את נקמתו, אמא!“

* ג *

נשתנו ערכיו של יהודה. הוא חדל מראות בהרס ובנקמה את חזות הכל. הצלחתו של מפעל־היצירה אשר ראה יהודה בביקורו בארץ־הקדש קרקרה את מסדה של אמונתו בחורבן ונטלה את עוקצה של משטמתו.

יהודה נפרד מן הארץ ובלבו החלטה להזניח את נקמתו ההרסנית. אבל לכונן לעצמו חיים חדשים, חיי בנין ויצירה — זה לא היה בכוחו. חסרה לו מסורת של אהבת־שליו וששון יצירה. לבו נחל אכזבה מרה. חרב בו חזון־חיי. שממון אחוזה. הוא כבר בן ארבעים ואחת, ומרצו פג.

והוא המשיך במסעיו: אדם מיואש, ריק משמחה, חסר מכל תוכן מאשיר. חשון־עתיד היה.

תקיעת־שופר אדירה; הקשת־תופים מחרישת־אזנים; הידרדרות רעמים בגולת־השחקים; יריות תותחים כבירים; התפוצצויות עצומות: — כן שמע יהודה את געשו של אשד־הניאגרה!

זרם שלג צחור גולש מעל שנוניות מחודדות לאורך של מחצית הקילומטר — זה היה מפל־הניאגרה! עמודי שלג־מים מתיצבים קוממיות בתוך המצולה הרוחתה. — ענקים איתנים ואדירים, הגבוהים ארבעים מונים מקומת איש. אובליסקים של נוזל־מוצק, האוצר בתוכו שפעת־אזנים.

* הפרק האחרון בספר.

בשלכת; עליהעצים היו צהובים־קמלים בחלקם, — אבל היו גם כאלה שיד הסתיו לא היתה בהם. ורעננותם לא מעטה. כשעה ישב יהודה על הסלע. עיניו במחזה הנאדר, לבו מלא שמחה שבגבורה, ומוחו שוקד על הגיגיו. ופתאום נתקלו עיניו באופק. אפור־קודר היה בעתרת עבים שהרוח המזרחית נשאה.

לפתע הצליף גל של רוח על פניו. משב־הרוח לא רפה גם אחר־כך. התחילה הרוח לילל ללא הפוגות. צפירתה של הסערה עלתה וירדה לרגעים. לוית־קול נוספה לרעמו של האשד, והתזמורת החדשה שרה שיר־גבורה אדיר של הטבע הבלתי־מרוסן.

והנה התחילו סוסי־אש להתפרץ מתוך מרכבת־העבים, ומיד נשמע קולם של אופני־המרכבה המידרדרים על מרצפות־הרקיע. העננים, שנישאו במהירות נפלאה, לבשו דמויות אפורות־אפלות של יצורים מגושמים שלא מעלמא הדין. והגשם השוטף לא איחר לבוא. כאלפי מחטים הצליפו זרמי־נטפים על פניו של יהודה ועל גופו. אבל יהודה לא צמלט על נפשו, לא חיפש לו מסתור מועם־השטף. הוא עמד והתבונן בהתנגשות הנהדרה שבין אשדות השמים ובין מפל מ־היאור. חלקת פני־היאור אבדה; פניו שהתקמטו ברוח־הזעף נעשו חידודי־חידודין בהינעץ במ מחטי־הגשם.

ויהודה, שאפף עצבות לפני רגע, נהיה עליו ושמח. הוא חלץ את נעליו, השיל מעליו את מעילו, מכנסיו, חולצתו, — את כל בגדיו. ערום ניצב כביום היוולדו.

הרוח התגברה וחבקה את גופו הנאה והמחוטב, ששריריו

משתרגים ומתבלטים מתחת לקטיפת־עורו, השחומה והשעירה. שערות־ראשו התבדרו ברוח. בקושי החזיק יהודה מעמד על רגליו.

הוא נשא את עיניו. מבעד למסך־הגשם ראה אילה שהציצה בעינים גדולות מתוך סבך־העצים שעל האי, הציצה — ותיעלם שוב במעבה־היער.

צעקות־פרא פרצו מפיו, מלאות־חדוה ושופעות־מרץ; במלוא כוח ריאתו צעק וצוח וקול שאגותיו התמזג ביללת־הסערה ובגעש־האשד.

ופתאום התחיל לרוץ במלוא־כוחו. במעלה־הזרם רץ. וכל אותה שעה היה צורח וצווח בצעקות איש יער שכור־אונים, באפססוזה עצומה. ולבסוף קפץ המימה; אל ים־הנהר הגועש וחומר חתר. הוא שחה עד שיצא לאמצעיתו של הזרם. שירה פראית היתה בפיו, מחוץ לשעה שבאו בו מים.

אך עד מהרה חדל משירתו: הזרם סחפו ויהודה לא עשה דבר לשם הצלת נפשו. תחילה לא עשה כל תנועה, אך הנה נראו זרועותיו החותרות בתנופות כבירות. הוא חתר עם הזרם; התקרב אל האשד.

מעל לשנוניות הניפו גל עצום, שנתלש מאפיקו: גופו זינק לאויר, חג קשת נאה, ונפל לתהום המערבולת השלגית שמתחתיו.

ודאי נצטנף גופו עשרות פעמים, ונחבט מאות חבטות בתוך הסלעים שלמרגלות האשד. אולם עד רגע־חייו האחרון לא ראה יהודה את עצמו כטרף לניאגרה האדירה, — כי אם כאחיה האיתן כמות, הנשגב כמות.